

E-KNJIGE IN SLOVENSKE KNJIŽNICE

Društvo bibliotekarjev Ljubljana (v nadaljevanju DBL) je 26. 11. 2011 organiziralo strokovno srečanje "E-knjige in slovenske knjižnice", ki se je dotaknilo problemov, novih priložnosti in dobre prakse v slovenskih knjižnicah v zvezi z e-knjigami. Srečanje je potekalo v večnamenski dvorani Knjižnice Otona Župančiča (Mestna knjižnica Ljubljana, v nadaljevanju MKL). Udeležencev je bilo skupaj s predavatelji približno 90, uvodoma pa jih je nagovorila Maja Božič.

Darko Majcenovič (Centralna medicinska knjižnica, v nadaljevanju CMK) je v prispevku z naslovom "E-bralniki niso e-knjige" je poudaril, da gre pri e-knjigah za ločeni stvari: bralnik je nosilec, e-knjiga pa vsebina. Pri tiskanih knjigah sta vsebina in nosilec neločljiva, e-knjige pa lahko beremo – odvisno od formata – na računalniku (osebni, prenosni, tablični), mobilnem telefonu, bralniku. Zaslone so lahko barvni (LCD) ali črno-beli (eInk) – prvi so primernejši za bogato ilustrirane, interaktivne knjige, drugi pa za daljša besedila. E-knjige so računalniške datoteke s preprostimi besedili ali bogatimi elektronskimi vsebinami s slikami, animacijo, filmi, zvokom (interaktivnost!). Zaščitene so lahko s sistemom za upravljanje digitalnih pravic (*Digital Rights Management* – DRM). Pogosta praksa založnikov je, da je branje v določenem formatu vezano na določen bralnik. Najbolj razširjen tip datotek je Amazonov, zatem standard *epub* (ki naj bi bil univerzalen) in na tretjem mestu *pdf*. Pri pretvorbi tipov datotek v drug tip in pri pretvorbi formatov in prenosu e-knjig na bralnik si lahko pomagamo z odprtokodnim programom Calibre. E-knjige je možno kupovati v spletnih knjigarnah (npr. Ebooks.com, Amazon, Kobo, Apple), nekatere ponujajo svoje bralnike (npr. Amazon, Kobo, Apple) – glede na to ločimo t. i. "zaprte" spletne knjigarne (za branje je potreben "namenski" bralnik, ki podpira njihov format) in "odprte" spletne knjigarne (format omogoča branje na različnih napravah).¹ Dostopnost e-knjig je velikokrat vezana na geografska območja, kar je povezano z različno zakonodajo na področju zaščite avtorskih pravic.²

Miha Kovač (Mladinska knjiga) je v prispevku z naslovom "E-knjige tam, tukaj in zdaj" na začetku predstavil nekaj statističnih podatkov: 42 % lastnikov

iPadov na njih bere knjige; poleti 2011 so imeli v ZDA 1 mio e-knjižnih naslovov, v Nemčiji 80.000, enako v Franciji, v Italiji 20.000, v Sloveniji pa 300; formati e-knjig so različni, praksa založnikov pa je, da tudi takrat, ko je isti naslov izdan v različnih formatih, vsakemu dodelijo svoj ISBN; do konca leta 2011 je tržni delež e-knjig glede na vse knjige 19 % v ZDA, 10–15 % v Veliki Britaniji, v Nemčiji, Franciji in Italiji pa 5–6 %. V ZDA e-knjige nazirajo trg mehko vezanih knjig (padec za 15 %, rast e-knjig za 160 %, celoten knjižni trg pada za 3,4 %; ker se nižajo cene, se prodaja večja, kljub temu prihodki padajo). Napovedujejo, da bo do leta 2014 kar 80 % "črno-belih" knjig ("klasična" knjiga) v digitalni obliki. Zaradi Amazona izginjajo zidane knjigarne, naslednje pa so lahko na vrsti knjižnice. Davek na e-knjige je dvakrat višji od davka za tiskano knjigo (ker EU pojmuje e-knjigo kot storitev, ne kot izdelek). Na prodajo e-knjig odločilno vplivajo metapodatki – več kot jih je, boljša je prodaja. Založniki pojmujejo metapodatke (poleg klasičnih bibliotekarskih podatkov s pridom izkoriščajo CIP) kot kompilacijo vseh pojavljanj (digitalnih) informacij o knjigi, njeni vsebini in avtorju (neke vrste klipng ocen, recenzij, biografij ...). Združenje ameriških založnikov APA je ustanovilo delovno skupino Book Industry Study Group in ji zadalo nalogo, da pripravi enotna navodila za pripravo metapodatkov (format ONIX).³ Po nekaterih ocenah je 40–80 % prodaje e-knjig odvisnih od dobrih metapodatkov, metapodatki so za e-knjige 10-krat pomembnejši kot za tiskane knjige. Glavni igralci na globalnem trgu e-knjig so Amazon, Google, Kobo, Barnes & Noble. Pri Barnes & Noble so združili klasično prodajo v knjigarnah s prodajo e-knjig in v prihodnosti vidijo knjigarne kot neke vrste razstavni prostor za promocijo e-knjig.

Globalna pričakovanja: resen trg e-knjig bo zaživel v treh letih, model knjigarn Barnes & Noble bo prevladujoč tudi zunaj ZDA, število klasičnih knjižnic in knjigarn se bo drastično zmanjšalo, davčna politika glede e-knjig bo še zmeraj neustrezna, saj so cene e-knjig približno za 15 % višje od mehko vezanih knjig, pojem knjige se bo v temelju spremenil, del poklicev, vezanih na knjigo, bo začel ugašati, spremenil se bo način branja. Branje postaja javno in nadzorovano, zasebnega branja več

ni – založniki, ki na svojih napravah omogočajo dodajanje opomb, komentarjev, povezav k besedilu, s tem zelo dobro spoznajo svoje bralce, njihove navade in statistiko uporabe.

Lokalna pričakovanja: leta 2012 bomo v Sloveniji dobili prve e-bralnice, prilagojene slovenskemu jeziku, in prvo resno e-knjigarno z aktualnimi knjižnimi naslovi; na slovenskem trgu bo vedno večji delež knjig v angleščini, v Sloveniji bodo delovali Amazon, Kobo, Barnes & Noble; učbeniška politika in selitev bralcev knjig v angleškem jeziku s tiskanega na elektronski medij lahko resno ogrozi obstoj klasičnih knjigarn; 2012 in 2013 bosta ključni leti za preživetje knjižnih ustanov. Na koncu pa je razkril še nekaj načrtov Mladinske knjige v naslednjih šestih mesecih: sodelovanje s Kobo, pogajanje z Barnes & Noble, razvoj aplikacij za iPad (na knjižnem sejmu so predstavili svojo prvo aplikacijo za iPad, ki je nastala na podlagi slikanice Lile Prap), ustanovili so razvojni oddelek, zavzemali se bodo za fiksno ceno in borili proti višji stopnji DDV.

OKROGLA MIZA

Razpravo je moderiral Janez Kanič (Centralna ekonomska knjižnica), ki je predstavil rezultate spletne ankete⁴ o tem, v kolikšni meri slovenski knjižničarji poznajo elektronske knjige in ali jih tudi sami uporabljajo. Na anketna vprašanja je odgovorilo 134 anketirancev, od katerih jih 10 ni bibliotekarjev.

Igor Andrin (MKL) je predstavil projekt izposoje e-knjig v Knjižnici Bežigrad. Gre za projekt spodbujanja branja del sodobnih slovenskih avtorjev na novem nosilcu zapisov in spoznavanje bralnika za branje e-knjig. Izposojajo e-knjige Založbe Ruslica (ČZP Večer) na bralnikih Kolibri in BeBOOK. Najprej so izposojali pet bralnikov, na vsakem so imeli naloženih deset naslovov, zaradi česar so imeli težave pri statistiki izposoje. Zatem pa so začeli izposojati knjige na željo, to pomeni, da na bralnik naložijo samo tisto e-knjigo, ki jo bralec želi prebrati. Presenetilo jih je, da je četrtnina uporabnikov upokojencev, drugi največji segment bralcev pa so zaposleni v MKL. Mladi so nad temi bralniki razočarani.

Mario Pušič (Fotospring Archive Center) je govoril o servisu izdelave in distribucije e-knjig za knjižnice. Doslej so na področju e-knjig sodelovali z Založbo Obzorja Maribor, Založbo FDV in Študentsko založbo. Ponudil je sodelovanje pri izdelavi e-knjig in njihovi objavi v e-knjigarnah Amazon, Apple (iBookStore). Predlagal je, da naj IZUM pripravi skupno okolje za vse knjižnice v sistemu COBISS, ki bi omogočalo izposajo e-knjig z digitalno zaščito (DRM). Ob tem je poudaril, da bi bilo s tehničnega in finančnega vidika dobro poenotiti politiko in proces digitalizacije, ter uporabnikom ponuditi

enoten dostop (enoten iskalnik) do e-knjig in vsega digitaliziranega gradiva na enem mestu, kar bi močno olajšalo produkcijo, dostop in upravljanje.

Rok Gregorin (Mladinska knjiga) je predstavil metapodatke kot eno od marketinških orodij v založništvu. Metapodatki so vsi podatki, vezani na knjigo (ne glede na obliko), ki jih uporabljajo za produkcijo, izdajanje, distribucijo, trženje in prodajo. Pokazal je knjigotrški informacijski sistem pri Gospodarski zbornici Slovenije, ki pri "obdelavi" deluje na podoben način kot COBIB za knjižnice – posamezni naslov se vnese samo enkrat.⁵ Osnovni založniški metapodatki so v bistvu "bibliografski" podatki, ki pa so za potrebe založnikov razširjeni s pogoji založniške pogodbe, kot so podatki o državah, kjer ti pogoji veljajo (informacije o avtorskih pravicah), datum izida in prvi prodajni dan, opis vsebine, ocene oz. recenzije, klipingi, predogledi (video, avdio), uporabniške oznake (angl. *tag*). Po izkušnjah se proda do 70 % več knjig, ki imajo urejene metapodatke.

Tilen Mandelj (Centralna tehniška knjižnica – CTK) je govoril o problemu višjega obdavčenja e-knjig, ki so dostopne na spletu in za katere je stopnja DDV taka kot za storitve, kar je posledica evropske direktive. Izpostavil je tudi problem vnosa večjega števila zapisov v katalog ob nakupu paketa e-knjig. Kot model nabave je predstavil DiKUL⁶ in v nadaljevanju nekatere ugotovitve iz študije "E-book penetration and use".⁷ Nato je predstavil izkušnjo CTK pri poslovanju z založbo Springer – v letu 2011 beležijo 48.000 izposoj (dostop do celotne zbirke Springer). Nekateri izzivi, omenjeni na koncu: DDV, arhiviranje digitalnih publikacij (nakup vs. dostop), katalogizacija (skrajšati in poenostaviti postopek – 16 strani dolg opis postopka konverzije se mu zdi "absolutno predolg"), poenotenje nabavnih politik, prenos know-how znanja.

Srečko Bončina (Narodna univerzitetna knjižnica) je povedal, da bo NUK v kratkem ponudil svojim članom možnost izposoje digitalno zaščitene (DRM) e-knjig na osnovi Adobovega sistema Adobe Digital Editions (ki je del Adobe eBook), postavljenega na Adobov strežnik⁸ (gostitelj je pri EBSCO), ki vsebuje približno 4000 tujih knjig (EBSCO eBooks Collection⁹ – prej NetLibrary) v formatu *pdf* (kar omogoča branje na vseh razpoložljivih napravah). Sistem naj bi kasneje omogočal tudi druge formate in več gradiva. Poudaril je, da so pogajanja z založniki glede distribucije in dostopa do e-knjig v knjižnicah zelo "trda" – knjižnice morajo namreč tehnično in vsebinsko zadostiti strogim pogojem zagotavljanja zaščite avtorskih pravic. Za prenos knjig preko novega servisa: prijava v sistem, registracija bralnika, izbira časa izposoje ...

Opombe

- 1 Primerjava bralnikov: http://en.wikipedia.org/wiki/Comparison_of_e-book_readers.
- 2 Veliko, predvsem starejših naslovov je prosto dostopnih na spletu: <http://www.epubbooks.com/>, <http://openlibrary.org/>, <http://www.gutenberg.org/> ...
- 3 Enotna navodila za pripravo metapodatkov: <http://www.bisg.org/what-we-do-cat-21-product-metadata.php>.
- 4 Več in bolj podrobno o anketi na: <http://www.biblioblog.si/2011/11/koliko-vedo-slovenski-knjiznicarji-o.html>.
- 5 <http://www.gzs.si/e%2Dprijava%2Dknjig/>
- 6 <http://dikul.uni-lj.si>
- 7 <http://www.thedigitalshift.com/research/ebook-penetration/>
- 8 <http://www.adobe.com/products/digitaleditions/>
- 9 <http://www.ebscohost.com/ebooks/home>

Igor Brbre, Miro Kolarič, Tanja Turšek